

Instytut Pamięci Narodowej - Poznań

<https://poznan.ipn.gov.pl/pl7/aktualnosci/174166,Prezentacja-wystawy-Jestesmy-Polakami-Zwiazek-Polakow-w-Niemczech-Pila-21-28-lis.html>
2023-02-08, 02:18

Prezentacja wystawy „«Jesteśmy Polakami». Związek Polaków w Niemczech” - Piła, 21-28 listopada 2022

W dniach 21-28 listopada 2022 r. w Pile na placu przy kościele pw. Świętej Rodziny (ul. Jana Bosco 1) prezentowana będzie wystawa „«Jesteśmy Polakami». Związek Polaków w Niemczech”.

Wystawa jest częścią ogólnopolskiego projektu zrealizowanego przez Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku wraz z Oddziałami IPN w Katowicach, Wrocławiu, Poznaniu, Szczecinie oraz Delegaturami w Opolu i Olsztynie, na który składa się wystawa główna oraz siedem wystaw regionalnych. Każda część regionalna prezentuje dzieje organizacji na danym terenie. Część główna przygotowana przez Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku przedstawia najważniejsze informacje dotyczące genezy Związku Polaków w Niemczech, działalności, struktur oraz działaczy, a także represji wobec członków Związku tuż przed wybuchem II wojny światowej oraz w trakcie jej trwania.

Część regionalna, składająca się z 12 plasz, została przygotowana przez Oddziałowe Biuro Edukacji Narodowej IPN w Poznaniu. Obejmuje terytorialnie region Pogranicza, czyli powiaty nadgraniczne (m.in. wałecki, złotowski, nadnotecki, skwierzyński, międzyrzecki, babimojski, wschowski), a także powiaty zielonogórski i sulechowsko-świebodziński pozostające poza administracyjnym rejonem Pogranicza. Na całym tym obszarze Polacy podejmowali aktywność na polu kultury, literatury, języka polskiego, muzyki, teatru, sportu, skautingu oraz gospodarki. Zaspokajali swoje podstawowe potrzeby jako mniejszości narodowej, zachowując własną tożsamość. Na uwagę zasługuje przede wszystkim ośrodek „Dom Polski” w Zakrzewie, który stanowił centrum kulturalne i organizacyjne regionu, jak również całego Związku Polaków w Niemczech. O sile Związku na Pograniczu świadczyła prężnie zorganizowana sieć szkół podstawowych oraz liczne parafie, których proboszczowie byli lokalnymi liderami społeczności polskiej. Istniało tu również liczne i silne harcerstwo oraz polskie instytucje finansowe wspierając działalność gospodarczą. Polscy działacze za swą aktywność i nieugiętość poddani zostali licznym represjom, a w okresie II wojny eksterminacji.

Związek Polaków w Niemczech

Związek Polaków w Niemczech powstał 27 sierpnia 1922 roku i istniał do wybuchu II wojny światowej. Szefami związku w okresie międzywojennym byli: od 3 grudnia 1922 do 9 lutego

1933 Stanisław Sierakowski, a po tym jak zmuszono Sierakowskiego do wyjazdu do Polski przewodnictwo objął ks. Bolesław Domański (9 lutego 1933–21 kwietnia 1939). Po niespodziewanej śmierci ks. Domańskiego – organizatora Kongresu Berlińskiego – nie zdążono dokonać wyboru jego następcy i funkcję przewodniczącego pełnił tymczasowo dotychczasowy zastępca przewodniczącego Stefan Szczepaniak (21 kwietnia 1939–wrzesień 1939).

Związek Polaków w Niemczech (ZPwN) zorganizowany był w Dzielnice, które obejmowały tereny skupiające znaczną liczbę Polaków. Pierwotnie podzielono go na cztery dzielnice:

I Opole – Śląsk Opolski,

II Berlin – objęła Brandenburgię z Berlinem, Saksonię, Hamburg, Dolny Śląsk, Pomorze i Marchię Graniczną,

III Bochum – obejmowała Westfalię, Nadrenię, Badenię i Palatynat (największa – prawie połowa członków ZPwN),

IV Olsztyn – Prusy Wschodnie.

Jednak już w październiku 1923 roku wyodrębniono Dzielnicę V obejmującą pogranicze złotowskie.

Organizacja w 1924 roku, jak wynika z zachowanych archiwaliów, liczyła ok. 32 tys. członków. ZPwN prowadził działalność kulturalną, gospodarczą i polityczną, miał swoich reprezentantów w Sejmie Pruskim, a także w innych organach samorządowych Republiki Weimarskiej. Jej główne dwa cele to ochrona praw polskiej mniejszości narodowej w Niemczech oraz dbałość o polskie dziedzictwo kulturowe jakie znajdowało się w granicach Niemiec (m.in. uratowano przed wyburzeniem wieżę piastowską w Opolu – ostatni relikw Opolskiego Zamku Piastowskiego). Organizacja była też inicjatorem powstania działającego do 1939 r. Związku Mniejszości Narodowych w Niemczech, skupiającego mniejszości: polską, serbołużycką, duńską, fryzyjską i litewską. Z inicjatywy ZPwN powstał Centralny Bank Spółdzielczości Polskiej, tzw. Bank Słowiański z siedzibą w Berlinie, odegrał on ważną rolę w finansowaniu Związku i działań Polaków w Niemczech (zlikwidowano go w 1939 roku). Polacy mieli wówczas swoje spółki rolno-handlowe, spółdzielnie i zjednoczenia zawodowe, drukarnie, gazety, szkoły, bursy, instytucje opieki socjalnej, stowarzyszenia kulturalne, zespoły artystyczne oraz kluby sportowe.

Członkowie Związku katalogowali akty bezprawia dokonywane w Niemczech na członkach mniejszości polskiej, zarówno w czasach Republiki Weimarskiej jak i nazistowskiej III Rzeszy Niemieckiej. Udzielały pomocy poszkodowanym i ich rodzinom oraz reprezentowały ich interesy przed wymiarem sprawiedliwości. 6 marca 1938 r. wobec trwającej nagonki na Polaków mieszkających w Niemczech zwołano I Kongres Związku Polaków w Niemczech, w którym wzięło udział ok 5 tys. delegatów. Odbył się on w Teatrze Ludowym (Theater des Volkes) w Berlinie, w trakcie jego trwania uchwalono pięć „Prawd Polaka”:

1. Jesteśmy Polakami.
2. Wiara Ojców naszych jest wiarą naszych dzieci.
3. Polak Polakowi bratem.
4. Co dzień Polak Narodowi służy.
5. Polska Matką naszą, nie wolno mówić o Matce źle.

Stanowiły one duchową podstawę działalności związku.

Po dojściu Hitlera do władzy wszyscy członkowie Związku Polaków w Niemczech wpisywani byli na specjalną listę „wrogów Rzeszy” przygotowaną przez SD. To na jej podstawie tuż przed wybuchem wojny 25 sierpnia rozpoczęto masowe aresztowania polskiej inteligencji oraz dokonywano czystek etnicznych. Związek zdelegalizowano 27 lutego 1940 r. i zdefraudowano jego majątek. Wielu jego członków rozstrzelano, a ok. 1200 jego członków uwięziono w obozach koncentracyjnych.

Symbole Związku

Liść lipowy - nieoficjalny symbol polskiej mniejszości w Niemczech używany przez Związek Polaków w Niemczech. W latach 1924-1939 był elementem znaku młodzieży polskiej w Niemczech.

Rodło - po dojściu Hitlera do władzy z inspiracji dra Jana Kaczmarka działacze organizacji postanowili utworzyć nowy znak, który umożliwi obejście wszystkich zakazów (np. zakaz używania przez Polaków symboli nawiązujących do Orła Białego), a jednocześnie będzie podkreślał narodowy charakter organizacji. W ten powstało Rodło przedstawiające bieg Wisły z zaznaczonym Krakowem. Początkowo władze niemieckie przychylnie przyjęły ten symbol sądząc, iż nawiązuje on do „połowy swastyki”. W ten sprytny sposób Polacy w Niemczech uniknęli przyjęcia symboliki nazistowskiej. „W rzeczywistości bowiem pozornie podobny znak oznaczał łączność Polaków z Niemiec z macierzą i był przeciwstawiany swastyce”.